

REPUBLIKA SLOVENIJA
DRŽAVNI SVET

Številka: 065-01-2/2018/11
Ljubljana, 10. 10. 2018

Državni svet Republike Slovenije je na 11. seji 10. 10. 2018, na podlagi 29. in 67. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08, 73/09, 101/10, 6/14 in 26/15) in na podlagi posveta z naslovom *Kako preprečiti izumiranje slovenskega naroda?* sprejel naslednji

S K L E P

Državni svet Republike Slovenije je 24. 5. 2018 organiziral posvet z naslovom *Kako preprečiti izumiranje slovenskega naroda?*, katerega namen je bil oris aktualnega slovenskega demografskega stanja in projekcij na podlagi predstavitev strokovnih analiz in poudarjanjem zavedanja o pomembnem vplivu demografskih trendov na srednjeročno in dolgoročno kakovost življenja v Sloveniji.

Posvet so povezovali državni svetnik dr. Matjaž Gams, predstavnik raziskovalne dejavnosti, prof. dr. Janez Malačič z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani in psihologinja Ajda Svetelšek z Inštituta Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje. Udeležence posveta je uvodoma nagovoril predsednik Državnega sveta Alojz Kovšca. Sledili so uvodni prispevki državnega svetnika dr. Matjaža Gamsa, ki je orisal demografske trende v svetu in Sloveniji, dr. Božidarja Voljča, svetovalca SAZU za področje gerontologije, ki je dolgoživost ocenil kot velik civilizacijski dosežek, in dr. Alenke Kajzer z Urada za makroekonomske analize in razvoj, ki je predstavila vsebino Strategije dolgožive družbe.

V okviru osrednjega dela posveta so svoje strokovne poglede na tematiko predstavili prof. dr. Janez Malačič z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani (glede migracij in staranja prebivalstva), rektor Univerze na Primorskem dr. Dragan Marušič (glede abortiranega razvojnega potenciala); dr. Matic Lozinšek z Mlade akademije (glede problemov mlade generacije raziskovalcev); dr. Jože Sambt z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani (glede ključnega pomena rodnosti na dolgi rok); dr. Drago Čepar, nekdanji državni sekretar za družino na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (glede obsega primanjkljaja ljudi v delovni starosti); Tomaž Merše, predsednik Družinske pobude, društva za družini naklonjeno družbo (glede družinske politike in demografije); dr. Tanja Istenič z Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani (glede prilagojenosti ekonomskega sistema zaostrenim demografskim razmeram); Tine Kračun z Inštituta za strateške rešitve (glede priložnosti, ki izhajajo iz demografskih izzivov); dr. Andraž Rangus z Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (glede sedanjega stanja ter demografskih izzivov z vidika pokojninskega sistema v Sloveniji); dr. Jože Ramovš z Inštituta Antona Trstenjaka

za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje (glede razvoja sožitja pri reševanju demografske krize); dr. Janez Rifel z Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani (glede močne družinske medicine kot najboljšega načina zdravstvene obravnave starajočega se prebivalstva), dr. Eda Bokal Vrtačnik z Univerzitetnega kliničnega centra Ljubljana (glede vpliva oploditve z bio-medicinsko pomočjo na slovensko demografsko sliko); dr. Karin Kasesnik z Nacionalnega inštituta za javno zdravje (glede zdravstvenih, socialnih in ekonomskih vidikov staranja prebivalstva); dr. Tadej Strehovec iz Slovenske škofovske konference (glede pozitivnega vpliva religij na rodnost); Jože Kurinčič iz Društva katoliških pedagogov Slovenije (glede otrok kot političnem tabuju); Anton Bajec v imenu bivšega Inštituta za starševstvo in družino (glede 43. člena Ustave Republike Slovenije) ter dr. Mari Jože Osredkar s Teološke fakultete Univerze v Ljubljani (glede katoliškega nauka o družini).

Na podlagi predstavljenih strokovnih prispevkov so bili oblikovani naslednji s k l e p i :

I. TRENUTNO DEMOGRAFSKO STANJE V SLOVENIJI IN SVETU

1. Rodnost v Sloveniji je v drugi polovici 20. stoletja drastično padla in se v zadnjih letih giblje med 1,5 in 1,6 otroka povprečno na žensko. Obdobje prenizke rodnosti v Sloveniji traja že 40 let. Za obnavljanje prebivalstva bi morali dosegati stopnjo rodnosti vsaj 2,1, oziroma ena ženska bi v času rodne dobe morala roditi v povprečju vsaj eno deklico, da bi nadomestila samo sebe.
2. Ne glede na nizko stopnjo rodnosti je Slovencev še vedno več kot kdajkoli prej v zgodovini (čez 2 milijona, vključno z izseljenci), število mladih pa vztrajno pada v relativnem in absolutnem smislu.
3. Pomemben element demografske slike v Sloveniji v zadnjih letih predstavlja pospešeno izseljevanje (zaskrbljujoč je velik delež mladih z visoko izobrazbo med izseljenci¹), pa tudi priseljevanje, ki ob nizki stopnji rodnosti pripomore k rasti skupnega števila prebivalcev.
4. Na podlagi postopka zunajtelesne oploditve se v Sloveniji rodi 6 % otrok (malo več kot 1.000 otrok; vsak dan trije), kar je, primerjalno gledano, zelo visok odstotek² in predstavlja pomemben prispevek k izboljšanju slovenske demografske slike.
5. Tudi v drugih razvitih (evropskih) državah se soočajo s pojavom t. i. »evropske demografske zime«, kot ga je poimenoval Gérard-François Dumont. Torej s starajočo se družbo in drastičnim upadom rodnosti na raven, ki ne zagotavlja več naravnega obnavljanja populacije (v Sloveniji je trenutno stopnja rodnosti med 1,5 in 1,6; v Evropi 1,5; v Združenih državah Amerike 1,7).
6. V zeleni knjigi Evropske komisije z naslovom *Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami* je bilo že leta 2005 zapisano, da se Evropa sooča z demografskimi spremembami, ki so po obsegu in teži brez primere, torej največje v dosedanji evropski zgodovini. V skladu z navedenim dokumentom so ključni elementi demografske problematike, s katero se soočamo:
  - za tretjino prenizka rodnost glede na pogoje naravnega obnavljanja evropskega starajočega se prebivalstva;

¹ Izobrazbena struktura emigrantov je na višjem nivoju kot znotraj celotne populacije; vsako leto se izseli 3.000 do 4.000 državljanov Republike Slovenije v starosti od 25 do 39 let, večinoma novi oz. nedavni diplomanti, magistranti in doktoranti.

² Med 38 državami EU, ki poročajo v Evropski register oploditev z biomedicinsko pomočjo (EIM-European IVF monitoring), je Slovenija po odstotku živorojenih otrok po postopkih zunajtelesne oploditve takoj za Dansko (6,2 %).

- mlada generacija se težko in čedalje pozneje vključuje v samostojno zaposlitev in družinsko življenje;
  - srednja generacija (pre)zgodaj odhaja v pokoj, glede na podaljševanje pričakovanih let življenja;
  - naglo narašča delež generacije po 65. in 85. letu starosti, ki v veliki meri potrebuje dolgotrajno oskrbo in nego.
7. Na svetovni ravni število prebivalstva še vedno narašča (povprečna stopnja rodnosti na svetu je 2,4), kar proporcionalno vpliva na izumiranje živalskih vrst (v 40 letih je izumrlo približno 50 % živali) in biotsko raznovrstnost ter vodi v nadaljnje nenadzorovano uničevanje civilizacije in planeta. Število novorojenih otrok v zadnjih 10 letih se praktično ne povečuje več in tudi rast v svetu je predvsem posledica inercije demografskih dogajanj.
8. Pričakovana življenjska doba se je zvišala po celem svetu (po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije na svetovni ravni znaša povprečno 70 let). V 45 letih smo tako pridobili 12,2 leti življenja, življenjsko pričakovanje pa se zadnjih 150 let povečuje za šest ur na dan.

II. PRIČAKOVANJA GLEDE DEMOGRAFSKEGA STANJA V SLOVENIJI TER SVETU V PRIHODNOSTI

1. Napovedi kažejo, da lahko v naslednjih tridesetih letih v Sloveniji pričakujemo močno absolutno povečanje števila starejših prebivalcev in še hitrejšo rast njihovega deleža v celotnem prebivalstvu³.
2. V primeru ohranitve stopnje rodnosti na obstoječi nizki ravni bo povprečna starost prebivalcev v Sloveniji do 2050 narasla na 48,6 let, medtem ko je 2017 po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije znašala 43,2 leti. Obenem se bo zmanjšala populacija v najbolj aktivni dobi – od 20 do 64 let (do 2030 predvideno zmanjšanje za 125.000 oseb). Vse to bo med drugim pomembno vplivalo tudi na trg dela.
3. Projekcije stopnje rodnosti v okviru posameznih verskih skupnosti⁴ kažejo, da se bo do leta 2050 stopnja rodnosti v okviru posameznih verskih skupnosti višala, v največji meri med verskimi skupnostmi, ki se uvrščajo v monoteistična verstva (islamska verska skupnost predviden porast vernikov za 73 %, v okviru krščanskih skupnosti 35 % porast), medtem ko naj bi leta 2050 delež tistih, ki ne izkazujejo verskega prepričanja, v primerjavi s celotno svetovno populacijo znašal 9 %.
4. Ključni izzivi za prihodnost v povezavi s področjem demografije so: staranje prebivalstva, sprejem t. i. zdravstvene reforme, ureditev področja dolgotrajne oskrbe v povezavi z obvladovanjem posledic dolgožive družbe; vključevanje starejših na trg dela in družbo ter nadaljnje spremembe pokojninske zakonodaje.

III. DOLGOŽIVOST, NJENI KLJUČNI ELEMENTI IN VZROKI ZANJO:

1. Potencial človeškega telesa je dandanes bistveno večji, kot so mislili v preteklosti. Dolgoživost je velik civilizacijski dosežek, ki predstavlja celovit kazalnik stopnje napredka (progresivnosti ali regresivnosti) neke družbe in uspešnosti delovanja javnih sistemov v njej. Prav tako se je povečala delovna doba in danes marsikateri zaposleni pri sedemdesetih z veseljem uspešno opravlja svoje delo.

³ Delež starejših od 65 let v celotni populaciji je bil ob osamosvojitvi Slovenije okoli 11 %, do leta 2017 se je približal 19 %, do leta 2030 naj bi zajemal že četrtno vsega prebivalstva (povečanje za 139.000 oseb).

⁴ Študije Pew Research Centre iz leta 2015.

2. Vzroki za razvoj dolgožive družbe so zelo raznoliki: medicinski (cepljenja proti nalezljivim boleznim; drastično znižanje stopnje smrtnosti otrok, vključno s stopnjo neonatalne smrti, ki je v Sloveniji med najnižjimi na svetu), varnejša prehrana, boljša izobrazbena struktura, olajšana mobilnost, večja obveščenost, višja stopnja higiene, zdravstvena zavest, demokracija, več državljskih pravic in osebnih svoboščin, enakopravnost spolov, mir itd.
3. Padec pričakovane življenjske dobe v določeni družbi lahko sprožijo različni dejavniki – družbeni, politični ali individualni (zdravju škodljive razvade; nedemokratski režimi vladanja; neustrezna ali pretirana uporaba antibiotikov; pandemija kroničnih nenalezljivih bolezni; socialni gradient v povezavi z distribucijo dohodka v družbi (ožji kot je njegov razpon, bolj pravična je družba - manjši je delež revnih, ki praviloma živijo manj časa in manj kakovostno); globalna soodvisnost, moč kapitala itd.). Značilen je padec življenjske dobe v Rusiji in v ZDA, zlasti v določenih skupinah ljudi.
4. Osnovni vzrok staranja prebivalstva je (pre)nizka rodnost (dokazljivo z matematičnimi modeli starostne sestave prebivalstva), na staranje prebivalstva pa pomembno vplivata tudi zniževanje smrtnosti v starejših letih in selektivnost migracij po starosti (odvisno od starostne sestave imigrantov in emigrantov iz ali v neko državo, ki se lahko bistveno razlikuje od starostne sestave prebivalstva neke države, ki ne migrira).
5. Dvojnost procesa staranja prebivalstva se kaže v tem, da je pojav podaljševanja pričakovane življenjske dobe po eni strani ocenjen kot pozitiven (tako za posameznika kot za družbo, saj kaže na njeno visoko stopnjo razvitosti), medtem ko po drugi strani (zlasti pretirano) staranje prebivalstva ogroža osnovni interes družbe - nemoteno obnavljanje populacije, ker ruši vzdržna razmerja med osnovnimi, večjimi skupinami prebivalstva (0–19 let, 20–64 let in 65+ let). Slednje zato predstavlja velik izziv za našo družbo.
6. Pri proučevanju demografskih sprememb s socialno-antropološkega vidika se ugotavlja, da:
  - mlada, srednja in tretja generacija niso med seboj dovolj povezane, da bi razvijale sodobno post-tradicionalno medgeneracijsko solidarnost;
  - družina čedalje težje sama oskrbuje stare onemogle družinske člane (75 % onemoglih družinskih članov v Evropi oskrbuje družina);
  - človek evropske kulture ne doživlja starosti kot enako smiselnega in vrednega obdobja v človeškem življenju kot mladost in srednja leta;
  - otežen je prenos osnovnih socialnih vrednot iz roda v rod (solidarnost, poštenost, delavnost in duhovnost).

IV. MOŽNI VZROKI ZA TRENUTNO NIZKO STOPNJO RODNOSTI

1. V osnovi je stopnja rodnosti odraz razvitosti neke družbe, pri čemer nanjo vplivajo raznoliki dejavniki in politike (stanovanjska, davčna, socialna, zdravstvena, izobraževalna itd.). Pomemben vplivni element predstavlja tudi dolgoživost družbe.
2. Kot možne dejavnike, ki lahko vplivajo na stopnjo rodnosti oziroma rodnostno vedenje, se navaja stopnja emancipiranosti žensk v družbi in enakopravnost spolov (v družbi z večjim deležem izobraženih in zaposlenih žensk ter višjo stopnjo emancipacije žensk je stopnja rodnostni nižja); zagotavljanje kakovostnega (družinskega) življenja in varnega okolja za rojstvo in vzgojo otrok; ozaveščanje širše javnosti o problematiki rodnosti; spremenjene družinske vzorce; osebna prepričanja, verske nazore oziroma sekularizem⁵, razvrednotenje starševstva na politični ravni; prevladujoč življenjski slog

⁵ Ugotovitve študije Pew Research Centre iz leta 2015, ki govori o prihodnosti svetovnih religij.

(bolj tradicionalen ali sodobni), spremembe vrednot v družbi (ni sistematične priprave na zakon in promocije zdravega zakonskega življenja v javnosti; pretirano se potencira potrošniško miselnost, ki prodira tudi na področje medsebojnih odnosov in nanjo negativno vpliva) ter beg možganov. Pri tem se je treba zavedati, da marsikatera komponenta moderne družbe pomeni povečano kakovost življenja posameznikov in združb, recimo boljša izobrazba žensk. Nekateri drugi vplivi, ki zmanjšujejo rodnost, pa negativno vplivajo na medčloveške odnose, recimo vpliv modernega neoliberalnega globalizma, ki trga vse skupnosti od države do družine.

3. Pomemben element rodnosti predstavlja tudi čedalje večji razkorak med dejansko starostjo ženske ob prvi zanositvi (pomika se proti 30. letu starosti) in fekunditeto (dinamiko plodnosti v življenju moških in žensk, ki je največja med 20. in 30. letom starosti). Na slednje pomembno vpliva tudi življenjski slog sodobnih razvitih družb v povezavi z uničevanjem okolja, kar vpliva tako na kakovost življenja ljudi kot njihovo zdravstveno stanje, ki je odločilnega pomena pri zmožnosti parov, da prispevajo k večji rodnosti (danes ima že vsak šesti ali sedmi par težave z neplodnostjo ali zmanjšano rodnostjo). Pomikanje letnice rojstva prvega otroka prav tako povečuje nevarnost zdravstvenih, fizičnih in mentalnih težav pri materi in otroku.

V. RAZNOLIKE POSLEDICE DEMOGRAFSKIH SPREMEMB

1. 20. stoletje otroka je prešlo v 21. stoletje starejših, kar predstavlja razvojno grožnjo za evropsko in slovensko kulturo ter vse evropske države.
2. Staranje prebivalstva in nizka stopnja rodnosti z vidika demografskih sprememb predstavljata enega večjih izzivov razvitih družb. Rešitve bi se morale iskati prednostno, saj navedene težave vplivajo na vse druge družbene podsisteme. Starajoča se družba namreč pred nas postavlja izzive tako s socialnega (dostojno in kakovostno življenje, razslojevanje ljudi, »selitev narodov« v Evropo; vzdržnost sistemov socialne varnosti), zdravstvenega, ekonomskega (doseganje mej gospodarske rasti in ekonomske krize; pomanjkanje delovne sile; oviranje razvoja države), okoljskega (uničevanje okolja in vpliv na diverzitetu) in kulturnega vidika (vpliv migracij na evropsko prebivalstveno avtohtono kulturo, ki jo bomo morali znati zaščititi).
3. Pričakuje se, da bo predvideno povečanje števila upokojenih prebivalcev v prihodnjih desetletjih sprožilo vrsto težav, med drugim v zvezi s pomanjkanjem delovne sile⁶ (trenutno smo mu že priča), v povezavi z upadom razmerja med aktivnim in neaktivnim prebivalstvom⁷, ter nadaljevanjem migracijskih tokov.
4. Kriza, povezana s staranjem prebivalstva, pa nima samo negativnih, ampak tudi pozitivne strani, kot so:
  - zaustavitev globalne rasti prebivalstva, ki predvsem v nekaterih krajih sveta, recimo Afriki, povzroča preobremenitev okolja in planeta;
  - priložnost, da kakovost sožitja in sodelovanja v družini, službi in družbi dohiti materialni standard, ki smo ga dosegli v drugi polovici 20. stoletja;
  - pozitivne prilagoditve delovanja javnih in zasebnih institucij, ki jih spremenjena starostna struktura sili k spremembam (starost je ena izmed najpomembnejših določljivk posameznikove ekonomske aktivnosti);

⁶ V prihodnjih 25 letih se pričakuje povprečno letni primanjkljaj delovno aktivnih oseb v višini 10.000 kot posledica premajhnega števila rojstev od leta 1991 do 2016.

⁷ Število upokojencev je v preteklih 10 letih raslo za 11.000 oseb letno, zato bo za ohranitev razmerja zavarovanci : upokojenci na leto potrebnih 15.000 zaposlitev več.

- biološka razorožitev (ni dovolj mlade populacije, ki bi se jo lahko aktiviralo za vojaške akcije);
  - biološka upočasnitev (zmanjšanje ravni stresa);
  - razvoj elektronskih sistemov za pomoč starejšim in posledično vsem.
5. Do zdaj se nizka rodnost še ni kazala kot kritična, ker smo imeli še vedno ugodno starostno strukturo populacije (t. i. baby boom generacija je bila še aktivna in v nižjih starostnih razredih), projekcije od 2018 dalje pa kažejo drugačno sliko. Predvidenega manjka prebivalstva nam v Sloveniji tudi v primeru predvidenih 4.000–5.000 priseljenih oseb na leto⁸ zelo verjetno ne bo uspelo pokriti. Reševanje problematike starostne strukture zgolj z migracijami dodatno otežuje odhod nekaj tisoč najbolj sposobnih posameznikov v tujino na leto, kar posledično močno osiromaši dotok svežih idej, energije in tudi drznosti v slovensko družbo.
  6. Demografsko stanje različno vpliva na življenje in delovanje v skupnosti, če primerjamo urbana središča in podeželje (npr. v manjših zaselkih na Tolminskem zapirajo šole, ker ni dovolj otrok; priložnosti za zaposlitev je malo ali jih ni, posledično mladi odhajajo s podeželja v mesto, kjer je več priložnosti za ustvarjanje boljših življenjskih pogojev in s tem tudi pogojev za ustvarjanje družine), zato upoštevanje povprečnih vrednosti posameznih kazalnikov, povezanih s starajočo se družbo in nizko stopnjo rodnosti v državi, ne bo zadoščalo za razrešitev specifičnih težav v posameznih lokalnih skupnostih. Na podlagi upoštevanja navedenega vidika bi bilo treba ukrepe ustrezno diverzificirati.

VI. MIGRACIJE KOT POMEMBEN ELEMENT DEMOGRAFSKIH TRENDOV

1. Poleg živorojenih in umrlih na gibanje prebivalstva lahko pomembno vplivajo tudi migracije.
2. Mednarodne migracije so trenutno zelo aktualna medijska in družbeno-politična tema⁹, a podatki kažejo, da je migracij na svetovnem nivoju še vedno relativno malo (zgolj 3 % svetovnega prebivalstva ne živi v državi, v kateri so se rodili).
3. Slovensko ozemlje je bilo v obdobju med 1890–1914 ena izmed regij v Evropi z največjo emigracijo, z razvojem pa je vse bolj postajalo priseljitveno območje (proti koncu 60.-ih let prejšnjega stoletja) in z izjemami nekaj let (1991–1993¹⁰, 1998, 2010 in 2014) vse do danes v Sloveniji beležimo pozitivne neto selitve.
4. Glede na neto migracije v Sloveniji od 2010 naprej (povprečno okrog 500 priseljenih na leto več od odseljenih), projekcije Eurostat-a, ki po letu 2018 napovedujejo nadaljnje zniževanje števila živorojenih¹¹, predvideno stopnjo rodnosti¹² in predvidene višje stopnje mortalitete, bo število prebivalstva v Sloveniji v prihodnje začelo upadati, razen če bomo primanjkljaj uspeli nadomestiti z ustrezno strukturo priseljencev.

⁸ Predvidevanja Eurostata, ki so glede na gibanje neto migracij od 2010 po nekaterih ocenah pretirana.

⁹ Po nekaterih analizah se do konca tega stoletja pričakuje pomembne spremembe v sestavi svetovne populacije: delež belcev se že zdaj drastično niža (po drugi svetovni vojni je bil njihov delež v vsem svetovnem prebivalstvu 22 %, leta 2100 se predvideva le še 6 %).

¹⁰ Po osamosvojitvi Slovenije oziroma razpadu t. i. vzhodnega bloka se je začelo masovno izseljevanje iz jugovzhodne Evrope na severozahodni del (v 25 letih so nekatere države jugovzhodne Evrope izgubile tudi od 10–15 % prebivalstva), kar pomeni, da so zahodne evropske države posrkale velik del prebivalstva iz jugovzhodnega dela Evrope, med drugim tudi veliko izobraženega kadra.

¹¹ Pričakuje se upad skupnega števila živorojenih zaradi slabšanja starostne strukture, ne glede na to, ali bomo uspeli zagotoviti neto stopnjo obnavljanja.

¹² Predviden dvig z 1,57 otroka/žensko na 1,77 otroka/žensko glede na Eurostatove projekcije.

5. Struktura priseljencev lahko pomembno vpliva na demografsko sliko posamezne družbe in njen razvoj (izobrazbena in starostna struktura itd.). Posledično bi nad njo morali imeti več pregleda, da bi lahko natančneje analizirali vpliv migracij na populacijo v Republiki Sloveniji in posledično oblikovali in vodili ustrezno migracijsko politiko.

VII. AKTIVNA POPULACIJA IN EKONOMSKA ODVISNOST POSAMEZNIKOV V POVEZAVI Z DEMOGRAFSKIMI TRENDI

1. Zaradi staranja prebivalstva postaja vse bolj pomembno, da natančno merimo dobo oz. trajanje ekonomske neodvisnosti na podlagi metodologije računov nacionalnih transferjev. V skladu z omenjeno metodologijo in osnovnimi predpostavkami ekonomske analize naj bi bili posamezniki ekonomsko neodvisni takrat, ko je njihov delovni dohodek višji od njihove javne in zasebne potrošnje (v starosti od 20–64 let). Izven tega obdobja pa naj bi bili posamezniki ekonomsko odvisni in financirani s strani delovno aktivne populacije ter države.
2. Analize kažejo, da se je navkljub dvigu pričakovane življenjske dobe za več kot 9 let v zadnjih 30 letih obdobje dejanske ekonomske neodvisnosti v Sloveniji skrajšalo s 37 (razpon od 20 do 56 let delovne aktivnosti pri pričakovani življenjski dobi 71 let 1983) na 32 let (razpon od 26 do 57 let 2012; bistveno kasnejši vstop na trg dela kot leta 1983); posamezniki sicer ostajajo dlje na trgu dela, a je to podaljševanje v zadnjih 30 letih manj opazno).
3. Kratka doba dejanske ekonomske neodvisnosti v Sloveniji (32 let) je še toliko bolj zaskrbljujoča, če upoštevamo življenjsko pričakovanje ob rojstvu (nekoliko čez 80 let), hkrati pa predstavlja grožnjo vzdržnosti javnofinančnega sistema. V vmesnem času je bila sicer sprejeta pokojninska reforma, katere učinki bodo pričakovano vidni tudi v daljšanju obdobja ekonomske neodvisnosti, a za podrobnejšo analizo dejanskih učinkov navedenih ukrepov na dolgi rok še ni na voljo dovolj podatkov.

VIII. DEMOGRAFSKI TRENDI V POVEZAVI Z VZDRŽNOSTJO SISTEMA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

1. Demografski trendi imajo velik vpliv na financiranje in vzdržnost vseh sistemov socialne varnosti (pokojninskega zavarovanja, zdravstvenega zavarovanja in dolgotrajne oskrbe).
2. Aktualni trendi, povezani s sistemom pokojninskega zavarovanja, so pozitivni tako glede razmerja med zavarovanci in upokojenci¹³ (2017 najnižja rast števila vseh upokojencev v zadnjih 25 letih, in sicer zgolj 0,2 % letno) kot deleža odhodkov za pokojnine v BDP, ki pada (9,97 leta 2017) in je primerljiv s tistimi v predkriznem obdobju. Prispevki zavarovancev predstavljajo 75 % prihodkov pokojninske blagajne, kar je več kot na vrhuncu krize leta 2013 in celo več kot v predkriznem obdobju.
3. Nadaljevanje pozitivnih trendov v povezavi s pokojninskim sistemom bo možno na podlagi dobro zastavljenih strateških ciljev v Beli knjigi o pokojninah (sprejeta aprila 2016), ki so bili julija 2017 usklajeni s socialnimi partnerji in zajemajo štiri ključne cilje: a) dostojna višina pokojnin, ki se jo doseže s postopnim dvigom najnižje nadomestitvene stopnje na 70 %, b) finančna vzdržnost sistema, c) transparentnost delovanja sistema in d) dvig zaupanja vseh generacij zavarovancev v sistem.

---

¹³ Kljub temu, da je v zadnjih 27 letih razmerje med zavarovanci in upokojenci padlo s 3,3 zavarovanca/upokojenca na 1,5 zavarovanca/upokojenca, smo v zadnjih petih letih pričali ponovnemu poviševanju omenjenega razmerja.

4. Cilji, zastavljeni v Beli knjigi o pokojninah, bodo lahko doseženi zgolj na podlagi ustreznih ukrepov, ki bodo sledili načelu ohranjanja vzdržnosti pokojninske blagajne in zagotavljanja primerne višine pokojnin za vse generacije.
5. Pokojninski sistem bo po trenutnih napovedih vzdržen do 2025, za obdobje po tem pa naj bi poskrbele prilagoditve zakonodaje, katere sprejem se pričakuje najkasneje do 2020 in na podlagi katere se bodo spremembe, ki naj bi zagotovile nadaljnjo vzdržnost sistema, uveljavljale postopoma.
6. Pri interpretaciji podatkov, povezanih s pokojninskim sistemom, v povezavi z demografskimi trendi, vprašanjem vzdržnosti sistema ali ocenami pričakovane kakovosti življenja starejših, je treba biti pazljiv in natančen, saj je vsebina, ki se skriva za številkami, zelo pomembna (npr. ko je govora o razmerju med povprečno starostno pokojnino in povprečno neto plačo, ki se lahko bistveno razlikuje glede na skupni imenovalec uporabljenih podatkov o pokojninah¹⁴ ali o višini pokojnin¹⁵).

IX. MOŽNI ODZIVI NA DEMOGRAFSKE TRENDE

1. Po nekaterih pesimističnih ocenah smo tako v Sloveniji kot Evropski uniji najbolj ugoden čas za odziv na demografske spremembe že zamudili, a vendarle bi bilo treba demografsko krizo, tako kot vse ostale, s katerimi smo se ali se še soočamo (ekonomska, okoljska, energetska), dojemati predvsem kot vzgonski element, ki nas lahko vodi k spremembam in ne kot nepremagljivo težavo. Po mnenju nekaterih strokovnjakov je možno z relativno malo dodatnimi sredstvi doseči korenite spremembe na bolje. Treba se je zavedati, da premajhna rodnost ni samo ekonomski problem, zaradi nje pomembno pade tudi kakovost življenja in medčloveških odnosov.
2. Dolgoživost je zelo pozitiven dosežek razvoja civilizacije, premajhna rodnost pa ni samo problem Slovenije, ampak tudi drugih evropskih in ostalih razvitih držav sveta, zato bo treba rešitve iskati ne samo na nacionalni, ampak vsaj na evropski ravni.
3. Nekateri strateški dokumenti na ravni EU (v obliki zelenih knjig na temo rodnosti, pokojninskih sistemov in migracij) in v Sloveniji (npr. Strategija dolgožive družbe¹⁶, v povezavi z Resolucijo o družinski politiki 2018–2028 »Vsem družinam prijazna družba« (ReDP18–28) in Strategijo ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020) so že sprejeti. Z njihovo vsebino bi bilo treba podrobneje seznanjati tudi širšo, ne samo strokovno javnost, predvsem pa poskrbeti za čimprejšnjo implementacijo predvidenih strateških rešitev v navedenih strategijah (v obliki akcijskih načrtov¹⁷).

¹⁴ Razmerje med povprečno starostno pokojnino (zajete vse pokojnine, tudi delne in sorazmerni del pokojnine, prejet iz tujine) in neto plačo znaša 58,4 %, medtem ko je razmerje ob upoštevanju povprečnih starostnih pokojnin brez sorazmernih delov pokojnin ali delnih pokojnin (torej pokojnin tistih, ki so celo življenje delali v Sloveniji) na ravni 65,4 % (slednje pomeni poprečno neto pokojnino 700 evrov); razmerje ob upoštevanju povprečne starostne pokojnine brez sorazmernih delov pokojnin in delnih pokojnin z dopolnjenimi 40 ali več leti pokojninske dobe pa 76,2 % (830 evrov ali več), kar pa predstavlja že bistveno razliko.

¹⁵ Struktura prejemnikov pokojnin glede na njihovo višino: največ jih prejema pokojnino v višini od 500 do 1.000 evrov, pri čemer je bistveni element, ki vpliva na višino pokojnine, dopolnjena pokojninska doba (10 let več pokojninske dobe lahko bistveno vpliva na višino pokojnine); najnižja pokojnina 218 evrov je npr. posledica samo 15 let delovne dobe in izredno nizkih dohodkov). Od 2017 naprej zagotovljena najnižja pokojnina 500 evrov za posameznike, ki so dopolnili polno pokojninsko dobo.

¹⁶ Osredotoča se na vprašanje dolgoživosti družbe v povezavi z demografskimi spremembami in tehnološkim razvojem, ki terja spremembe v gospodarstvu, celotni družbi, nenehno prilagajanje, pridobivanje novih znanj, fleksibilizacijo trga dela, spremembe v življenjskem ciklu ipd.

¹⁷ Pripravlja jih Svet za aktivno staranje in medgeneracijsko sodelovanje, ki je bil ustanovljen marca 2018.

4. Če se želi zagotoviti celovit odziv na nizko stopnjo rodosti v Sloveniji in kakovostne družinske in prebivalstvene politike, je nujno treba povezati različne javne politike, iskati širše, sistemske rešitve in delovati proaktivno tako v okviru stroke kot politike.
5. Tako koncept aktivnega staranja, ki ga je postavila Svetovna zdravstvena organizacija leta 2002, kot Strategija dolgožive družbe sledita konceptu, ki je sestavljen iz več stebrov: a) aktivnost v vseh življenjskih obdobjih (potreba tako po delovni aktivnosti kot družbenem in političnem udejstvovanju); b) skrb za zdravje in zdrav način življenja skozi celo življenjsko obdobje (velik vpliv tako na pričakovano trajanje življenja, izdatke za zdravje in kakovost življenja posameznika) in c) medgeneracijsko sodelovanje. Slednjemu sta v slovenski strategiji dodani še potrebi po ustvarjalnosti in inovativnosti.
6. Slovenija je izvozno usmerjeno gospodarstvo, za njegovo uspešnost pa je treba zagotoviti ustrezne razmere ne samo na gospodarskem, ampak tudi družbenem področju, s poudarkom na razmerah za življenje v državi. Oblikovati bo treba okolje, prilagojeno načelu aktivnega staranja. Treba bo zagotoviti tudi prilagojene infrastrukturne rešitve, predvsem prometne in stanovanjske; se znati odzivati na spremenjeno kulturo potrošnje (t. i. srebrne ekonomije) in zagotoviti usposabljanje za navedene odzive, da se bodo prilagoditve lahko dejansko izrazile na regionalnih ravneh. Hkrati se je treba zavedati, da brez primernega deleža mladih, prodornih, polnih energije in svežih idej ni pravega razvoja.
7. Država bi morala v vse pomembnejše strateške dokumente bolj odkrito zapisati realne ocene pomanjkanja prebivalstva v delovni starosti za 5, 10 ali 25 let naprej ter predstaviti učinke dosedanjih ukrepov za aktivacijo za delo sposobnega prebivalstva.
8. V zvezi z migracijami kot možnim odgovorom na demografske probleme bi bilo treba izvesti celovite analize priseljevanja s poudarkom na državah izvora priseljevanja, starostne in izobrazbene strukture. Hkrati je treba natančno definirati pogoje in postopke sprejemanja priseljencev.
9. O izzivih demografije, ki jih je treba proučiti z različnih vidikov, je treba usmerjeno razpravljati s strokovno javnostjo, različnimi starostnimi skupinami (npr. študenti, delovno-aktivno populacijo, upokojenci), ugotavljati prevladujoča prepričanja posameznikov in družbe o prihodnosti. S tem bi se omogočilo sooblikovanje in vplivanje na javno mnenje glede demografskih izzivov vsem tistim, ki se jih slednji dotikajo.
10. Problematiko demografskih sprememb je možno reševati:
  - s humano in fizično vzdržno dolgotrajno oskrbo (v Sloveniji bi bilo treba dvigniti delež financiranja dolgotrajne oskrbe iz sedanjih 0,9 % BDP na vsaj 1,3 % BDP);
  - z ohranjanjem gospodarskega razvoja ob staranju delovne sile in
  - z vzgojo in izobraževanjem vseh ljudi (od vrtca do Univerze za tretje življenjsko obdobje) za novo solidarnost med generacijami. Uvesti je treba način sodelovanja in komuniciranja v okviru družine, službe in družbe, za kar že obstajajo ustrezna orodja in metodologije¹⁸.
11. Pomemben element kakovostnega obvladovanja staranja populacije predstavlja tudi kakovosten in učinkovit zdravstveni sistem¹⁹. Posledično bi bilo treba:

---

¹⁸ Razvijajo jih na Inštitutu Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

¹⁹ Glede na različne kazalnike kakovosti zdravstvenega sistema (med drugim tudi po umrljivosti dojenčkov, kjer smo v samem vrhu držav z najnižjo stopnjo) je Slovenija trenutno na 17. mestu na svetu, kar je najvišje od vseh vzhodnoevropskih držav, in obstaja potencial, da kmalu pridemo med prvih 15 na svetu.

- dati več poudarka krepitvi primarnega zdravstvenega varstva ter zavedanju pomena visoko razvite in kakovostne družinske medicine, ki ima v Sloveniji že dolgo tradicijo in je primerjalno gledano na evropski ravni na najvišji ravni;
  - področje družinske medicine bi bilo treba finančno in kadrovsko okrepiti ter zagotavljati visoko stopnjo vključenosti v mednarodna združenja in različne raziskovalne projekte na evropski ravni;
  - odpraviti ukrep kaznovanja domnevno neupravičenih napotitev na sekundarni in terciarni nivo ter zagotoviti, da v naslednjih desetih letih vsi mladi specialisti družinske medicine, ki končajo specializacijo, dobijo službo v Sloveniji. Slednje naj bi pripomoglo k dvigu trenutno nizkega interesa mladih diplomantov za specializacijo na področju družinske medicine²⁰.
  - več pozornosti nameniti dejavnikom zapletov pri zdravljenju, ki so pogosto posledica pre slabih kontrolnih pregledov ali preveč agresivnih hospitalnih posegov;
  - treba bi bilo povečati sredstva za znanost in razvoj, saj so zdaj med najnižjimi v Evropi. Hkrati je treba najti zaposlitve za vse mlade raziskovalce s področja zdravstva in povečati stimulacije za vračanje visoko usposobljenih kadrov s področja zdravstva iz tujine;
  - doreči odprta vprašanja v zvezi s financiranjem zdravstvenih storitev (delež upokojenih oseb v primerjavi z delovno-aktivnim prebivalstvom se večja), v povezavi z vzdržnostjo javno-finančnega sistema. Pri tem je treba posebno pozornost nameniti ranljivim skupinam prebivalstva, vključno s starejšimi, saj si slednji težje pomagajo sami;
  - zagotoviti dovolj zmogljiv zdravstveni sistem za učinkovito zdravljenje starejših oseb ob sočasni finančni podpori. Razmisliti je treba tudi o načinu zagotavljanja sredstev za zdravila, ki omogočajo optimalno zdravljenje;
  - izboljšati kakovost informacij o zdravju in zdravilih, saj slednje lahko v pomembni meri vpliva na zdravstveno stanje oseb, zlasti starejših, ki pogosto uživajo več zdravil hkrati. Raziskave namreč kažejo, da to področje še ni dobro urejeno. Sporočila o zdravju in zdravilih morajo biti dobro berljiva, uravnotežena, kakovostna, dobro razumljiva, saj zdravila pomembno vplivajo na vedenje osebe, lahko pa imajo tudi negativen vpliv na zdravje posameznika.
12. Glede na nadaljevanje procesa staranja prebivalstva bo treba poskrbeti tudi za kakovost in varnost življenja starejših oseb, ki bodo same prebivale doma, še zlasti za tiste z resnejšimi zdravstvenimi težavami. Poleg vprašanja ustreznega števila namestitvev v domovih starejših občanov, ob upoštevanju trenutnih usmeritev k deinstitucionalizaciji, je treba misliti tudi na to, ali bodo imeli starejši oz. njihovi svojci dovolj sredstev za kritje stroškov za takšno bivanje. Ekonomski vidiki demografskih sprememb so prav tako zelo pomembni.
13. Pri naslavljanju izzivov demografije se kot pomembne elemente prepoznava²¹:
- velik pomen medgeneracijskega sodelovanja, solidarnosti in nujnost sodelovanja dveh sfer – države in družbe (državo se prepoznava kot ključnega deležnika pri zagotavljanju dostojnih pokojnin).
  - zavedanje strahu posameznika, povezanega z njegovo prihodnostjo, ne glede na starost ali status (mladi oziroma študentje, upokojenci, delovno aktivni), ki v

²⁰ Navkljub 59 razpisanim mestom za specializante s področja družinske medicine 2018, se je prijavilo zgolj 7 kandidatov.

²¹ Ugotovitve projekta Inštituta za strateške rešitve, zasnovanega na platformi Izzivi prihodnosti (pogovori z udeleženci delavnic na temo demografskih izzivov in oblikovanje različnih scenarijev možnega poteka dogodkov v prihodnje).

ospredje postavlja potrebe in želje posameznika pred interese družbe kot celote (takšen interes je bilo možno zaznati);

- nujnost čimprejšnje uvedbe ukrepov in pravočasne priprave na statistično predvideno povečevanje deleža starejšega prebivalstva v prihodnje, da se pri prebivalstvu omili občutke prikrajšanosti, ki jih sprožajo slabe napovedi.

X. MOŽNI UKREPI ZA DVIG STOPNJE RODNOSTI IN ZAGOTOVITEV OBNAVLJANJA POPULACIJE

1. V reševanje problematike nizke rodnosti in demografskih sprememb na splošno bi se moralo vključiti cel spekter različnih strokovnjakov, ki bi morali pripraviti strokovna izhodišča in konkretne rešitve, ki bi nato služila vladajoči politični strukturi kot podlaga za oblikovanje ustreznih javnih politik in aktivnosti. Politika se v Sloveniji še vedno preveč ograjuje od vprašanj, povezanih z rodnostjo, čeprav slednja v veliki meri vpliva na vse družbene podsisteme. Po mnenju nekaterih strokovnjakov je možno doseči pomembne izboljšave z relativno nizkimi dodatnimi sredstvi.
2. O problematiki rodnosti v Sloveniji bi bilo treba intenzivneje obveščati in ozaveščati širšo in ne zgolj strokovno in politično javnost, saj so posledice nizkih stopenj rodnosti dolgoročnega značaja in se neposredno ali posredno dotikajo vseh posameznikov v družbi. Na dolgi rok je namreč za zagotovitev idealne trajnostne rasti prebivalstva Slovenije, t. j. ohranitve prebivalstva na istem nivoju, ključna predvsem primerna stopnja rodnosti.
3. Skrb za lastni narod, a ne na podlagi nacionalizma, ampak domoljubja, bi morala postati ena izmed prioritet tako v politiki kot družbi. Slovenski narod namreč že po Ustavi Republike Slovenije predstavlja temelj slovenske državnosti.
4. Rešitve za zagotovitev nemotenega obnavljanja populacije, ob zavedanju procesa staranja prebivalstva, bi bilo najboljše iskati v kombinaciji dviga rodnosti na okrog 2,1 otroka v povprečju na žensko in zmernega (pozitivno selekcioniranega) priseljevanja, ob hkratnih ukrepih, usmerjenih v preprečevanje odhodov najbolj sposobnih mladih v tujino.
5. Migracije same po sebi ne bodo mogle rešiti demografskih težav. Z golega računskega vidika sicer pozitivne neto migracije lahko predstavljajo alternativno rešitev dvigu rodnosti, medtem ko v praksi ni nujno, da dajo zelene rezultate (negativni učinki prehitrega nenadnega povečanja skupne mase prebivalstva (za kompenzacijo izgube zaradi nizke rodnosti bi bilo treba namreč v Evropi zagotoviti bistveno višjo stopnjo migracij od trenutne in struktura populacije, ki migrira, bi morala biti selektivna); možnost politične destabilizacije družb, ki se ponekod že kaže zaradi povečanega priseljevanja v preteklosti (primer Brexit-a)).
6. Pomemben element zagotavljanja obnavljanja populacije predstavljajo odhodi mladih v tujino, na kar lahko vplivamo s sklopom javnih politik in ukrepov, ki bi mladim v Sloveniji ponudili kakovostnejše življenje in pogoje za ustvarjanje družin (v spodbujanje rodnosti usmerjena družinska politika; politike zaposlovanja; gospodarski razvoj; stanovanjska politika; vzdržen pokojninski sistem; zagotovitev ustreznih finančnih sredstev na področju znanosti in raziskovanja itd.) in tudi s krepitvijo zavesti o velikem pomenu domoljubja.
7. V Sloveniji ni vzpostavljenega sistema, ki bi ponudil prave priložnosti za mlado generacijo raziskovalcev ali drugih uspešnih posameznikov (npr. športnikov).
8. V znanosti je zaradi pomanjkanja sredstev zagotovljenih mladim manj delovnih mest, ki bi jim omogočala samostojen razvoj znanstvenega potenciala, kot je to v navadi v

razvitih in razvojno usmerjenih zahodnih državah. Posledično bi bilo treba urediti sistem financiranja raziskav in razvoja (okrepiti sredstva, jih deliti bolj meritokratsko, zmanjšati birokratske prepreke in ovire pri raziskovalnem delu, izkoreniniti nekatere izjeme v delovanju raziskovalnih ustanov, ki so na škodo novih zaposlitev in priložnosti za mlade, postale pravilo).

9. Pomemben element reševanja problematike nizke rodnosti v Sloveniji lahko predstavlja ustrezna družinska politika, ki jo je treba razumeti v najširšem možnem smislu in ob upoštevanju vseh področij, ki lahko vplivajo na položaj družin v družbi (materialni in vrednostni ukrepi itd.).
10. Po zgledu držav z dolgo tradicijo, uspešnim in hitrim odzivanjem na izzive na področju skrbi za družine, bi se morale politične strukture v Sloveniji bolj proaktivno ukvarjati z rodnostno politiko, ki naj temelji na celovitosti in raznolikosti ukrepov, saj se družine med seboj razlikujejo. Družinska politika mora delovati na vseh področjih družinskega življenja in v celotnem obdobju vzgoje in skrbi za otroke.
11. Ukrepi družinske politike morajo biti naravnani pozitivno (četudi so rezultati njihovega delovanja vidni kasneje kot pri negativno naravnanih ukrepih) in zagotavljati določeno stopnjo varnosti staršem, ki se odločajo za prvega otroka ali širitev družine. Izkušnje iz obdobja krize v Sloveniji so ravno nasprotno, saj so se ravno v času krize družinam z otroci najbolj zmanjšala razpoložljiva sredstva (najbolj se je prikrajšalo družine z nižjimi dohodki in večje družine (zmanjšanje sredstev za več kot 100 milijonov na letni ravni). Veliko ukrepov je navkljub ponovni gospodarski rasti še vedno veljavnih, prav tako velja večina slabih rešitev iz nove socialne zakonodaje, kar podaljšuje negativne učinke in ima negativen vpliv na demografsko sliko.
12. Zaradi številčno čedalje manjših generacij bi bilo treba vložiti več sredstev in truda v to, da se bodo ljudje prej odločili za kakšnega otroka več in nasploh za družino. Kot možne ukrepe se med drugim prepoznava: a) spodbujanje mladih k porokam in ustvarjanju družin na podlagi finančnih spodbud ob poroki ter višjih otroških dodatkih, ki naj bodo neodvisni od premoženja družine (psihološko kontraproduktivno je otroke povezovati z revščino); b) omogočanje dostopa do stanovanj za mlade družine pod ugodnejšimi pogoji (imamo 150.000 praznih stanovanj) ter c) spremembe pokojninske zakonodaje z uvedbo določenih bonitet v povezavi s številom otrok v družini.
13. Ob materialni podpori družinam je ključnega pomena tudi vrednostni odnos do družine, otrok, starševstva, očetovstva, materinstva. Spodbujanje žensk, da imajo otroke v najboljšem starostnem obdobju (do 30 let), je sicer pomembno, a za to, da bi se ženske oziroma pari prej in pogosteje odločali za naraščaj, bi bilo treba v bistveni meri spremeniti tudi trenutno mentaliteto družbe, ki od posameznika terja, da je najboljši, najbolj produktiven in nezmotljiv, kar lahko vodi do prevelikih pričakovanj tudi v povezavi z materinstvom in starševstvom. Pogosto tudi do strahu pred navedenimi vlogami, kar ima destruktivni vpliv. O omenjenih vlogah bi morali zato posameznike bolj sistematično izobraževati in jih s tem opolnomočiti za lažje odločanje za družino.
14. K višji stopnji rodnosti v Sloveniji že zdaj pomembno prispevajo tudi zdravljenje neplodnosti in oploditve z biomedicinsko pomočjo. Trenutno je dostop do omenjenih pravic izredno dobro urejen (za prvo rojstvo je na voljo šest postopkov zunajtelesne oploditve, za vsako naslednje rojstvo pa še štirje takšni postopki; primerljivi z nami so samo še Izraelci). Vendar pa bo na dolgi rok ključnega pomena ohranitev široke dostopnosti do omenjenih postopkov in solidarnostni (in ne marketinški) pristop. Posledično bi kazalo omenjeno področje razvijati naprej v začrtani smeri in ne razprševati virov njegovega financiranja (ohraniti postopek OBMP kot del osnovne

košarice storitev) ali lokacij za izvajanje omenjenih postopkov (primer slabe prakse na Hrvaškem - zaradi prevelike razpršenosti centrov za oploditev z biomedicinsko pomočjo morajo pacienti na Hrvaškem veliko prispevati iz lastnega žepa, kar v bistveni meri vpliva na dostopnost storitve in na nižanje števila tovrstnih oploditev). Zaradi upada semenčic pri mladih moških za 50 % v zadnjih 50 letih bi bilo nujno treba izvesti ustrezne raziskave, hkrati pa sprejeti preventivne ukrepe v tej smeri.

15. Pomemben element, ki vpliva na stopnjo rodnosti v Sloveniji, predstavljajo tudi napredne storitve (shranjevanje genetskega materiala pred zdravljenjem raka ali drugih kroničnih bolezni s kemoterapijo in radioterapijo; predimplantacijska genetska diagnostika z namenom preprečevanja prenosa hudih dednih bolezni na potomce), za financiranje katerih je treba zagotoviti primerna finančna sredstva tudi v prihodnje.

Alojz Kovšca
predsednik